

УДК 141.144:2-384

ВЕРБОВА Роксолана – кандидат філософських наук, старший викладач кафедри філософії, Національний університет «Львівська політехніка», 5, вул. Митрополита Андрея, м. Львів, Україна, індекс 79016 (verbova999@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4653-6057>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.48.3>

Бібліографічний опис статті: Вербова, Р. (2024). Християнський персоналізм у філософії Йосипа Сліпого. *Людинознавчі студії: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філософія»*, № 48, 39–55, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.48.3>

ХРИСТІЯНСЬКИЙ ПЕРСОНАЛІЗМ У ФІЛОСОФІЇ ЙОСИПА СЛІПОГО

Анотація. *Мета статті* – дослідити філософські ідеї Йосипа Сліпого в контексті християнського персоналізму. Акцентовано увагу на аналізі особи українським митрополитом: самотності особи, духовно-психологічної неузгодженості, невмінні долати життєві негаразди під час війни. **Методологічними** засадами наукового дослідження є методи: біографічний, аналізу та синтезу, герменевтичний. За допомогою біографічного методу досліджено вплив творчої діяльності мислителя на становлення персоналістських ідей. Методи аналізу та синтезу були застосовані для розкриття багатоаспектності підходів до проблеми особи. Завдяки герменевтичному методу визначено, що в пізнанні процес розуміння існування, розуміння звідки походить і куди йде людина, розуміння глибин і висот, яких людина може досягнути, трансформує її у духовні виміри особистості. **Наукова новизна статті** полягає в окресленні суті персоналізму у філософських поглядах українського мислителя, яка визначається через проблеми самоідентифікації та самовизначення особи, національної самосвідомості, утвердження духовності

особи крізь призму її взаємодії із Богом. Проаналізовано джерела формування світогляду Й. Сліпого, які стали важливими і для становлення концепцій представників європейського християнського персоналізму. Аналіз проблеми персоналізму в філософських ідеях українського мислителя проглядається в окресленні суті особистості крізь призму взаємодії віри і науки у пізнанні нею світу, який, як і людина, походить від Бога. У статті автор актуалізує поняття благородності особи у любові до Бога, яка окреслює її духовне життя через мислення, чуттєвість і волю. **Висновки.** Доведено, що лише, коли людина зрозуміє ким вона є та що становить її велич, а також велич інших людей і Творця, то таким чином вона усвідомить себе як особу. В цьому твердженні розкривається християнський персоналізм у поглядах Й. Сліпого. У статті досліджено проблему самопізнання, яке є тривалим процесом з точки зору Й. Сліпого, оскільки необхідно заглянути всередину себе самого, лише тоді можна буде означити людину як духовно-розвинуту особистість. Запропоновано трактувати докази стосовно існування Бога для кожної особи, які спираються на засади причиновості й об'єктивності людського пізнання і на природу людини, як прояви християнського персоналізму у філософії Й. Сліпого.

Ключові слова: Бог, особа, особистість, самопізнання, виховання, самопошана, самовдосконалення.

VERBOVA Roksolana – Candidate of the Philosophical Sciences, Senior Lecturer at the Department of Philosophy, Lviv Polytechnic National University, 5, Mytropolyta Andreiyya Str., Lviv, Ukraine, postal code 79016 (verbova999@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4653-6057>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.48.3>

To cite this article: Verbova, R. (2024). Chrystyianskyi personalism u filosofii Yosypa Slipoho [Christian personalism of the philosophy of Josyp Slipyi]. *Liudynoznavchi studii: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia «Filosofiiia» – Human Studies. Series of “Philosophy”: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, № 48, 39–55, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.48.3>*

CHRISTIAN PERSONALISM OF THE PHILOSOPHY OF JOSYP SLIPIYI

Summary. *The aim of the article* – to research the philosophical ideas of Josyp Slipyi at the context of the Christian personalism. It is accented attention into the analysis person by the Ukrainian Metropolitan: loneliness person, spiritual and psychological inconsistency, incompetence to overcome life troubles during the war. **The methodological** principles of the scientific research are methods: biographical, analyze and synthesis, hermeneutical. For helping of the biographical method it is researched influence of the creative activity of the thinker into becoming of the personalistic ideas. Methods of the analyses and synthesis were using for disclosure of the multifacetedness approaches to the person's problem. Due to hermeneutical method is determined that in the cognition the process of understanding existence, understanding from where comes the human and where going, understanding depth and high which the human can achieve to transform it at the spiritual dimensions of personality. **The scientific novelty of the article** consists in delineating the essence of the personalism at the philosophical views of the Ukrainian thinker to be determined through problems of the selfidentification and selfdetermination person through the prism of it interaction with God. It is analyzed sources of forming Jo. Slipyi's outlooks that are became the importance for and becoming conceptions of representatives of the European Christian personalism. The analyses of the personalism problem in the philosophical ideas of the Ukrainian thinker can be seen in the outlining the essence of the personality through the prism of the faith and science in the cognition of the world by it which as the human comes from the God in the article. It is actualized the notion "nobility person" in the love to God which is describing of it spiritual life through thinking, sensuality and liberty. **Conclusions.** It is proved that even when human understands who is it and what constitutes it grandeur and grandeur of other people and God too, it is aware of itself as a person. In that assertion is disclosed the Christian personalism at the Jo. Slipyi's opinions. In the article it is explored the problem of selfcognition which is a long process with Jo. Slipyi's point of view, because it is necessary to take a look inside itself, only that it can be define the human as spiritually-developed personality. It is indicated

to interpret the evidence regarding the existence of God for every person which is leaning into the basics of causality and objectivity of human cognition and into the nature of human as the manifestations of the Christian personality in the philosophy of Jo. Slipyi.

Key words: *God, person, personality, selfcognity, upbringing, selfrespect, selfimprovement.*

Постановка проблеми. Російсько-українська війна загострила основні аспекти духовності особи у контексті її взаємин із Богом. Духовні цінності християнського персоналізму проголошує Й. Сліпий. Постать Й. Сліпого в контексті дослідження персоналістських ідей в українській філософії є надзвичайно актуальною, адже у своїй творчості він акцентував увагу на аналізі особи: її самотності, духовно-психологічної неузгодженості, невміння долати життєві негаразди (Кіндратюк, 2002, с. 83). Український філософ жив і творив у часи двох світових воєн, пережив ув'язнення, еміграцію, тому він, як ніхто інший, задумувався над проблемами самоідентифікації та самовизначення особи, національної самосвідомості, утвердження духовності особи крізь призму її взаємодії із Богом.

Мета статті – дослідити філософські ідеї Йосипа Сліпого в контексті християнського персоналізму. Завдання, які ми ставимо перед собою для досягнення мети: окреслити суть персоналізму у філософських поглядах українського мислителя; проаналізувати джерела формування філософського світогляду митрополита; розкрити значення самопізнання в християнському персоналізмі Йосипа Сліпого.

Для розкриття проблеми персоналістських ідей у філософії Й. Сліпого було використано методи: біографічний, аналізу та синтезу, герменевтичний. Зокрема, завдяки біографічному методу у статті проаналізовано вплив філософських ідей Платона, А. Августина на становлення християнського персоналізму у поглядах українського мислителя. Методи аналізу і синтезу застосовувалися для виокремлення різних аспектів творчості Й. Сліпого в контексті дослідження комплексної проблеми взаємин особи та Бога. Герменевтичний метод допоміг окреслити смислові контексти творів українського митрополита задля їх національної визначеності у світовому персоналізмі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Велике значення для аналізу персоналістських ідей у філософії Й. Сліпого мали перш за все його праці: «Про поєднання в Христі» (Сліпий, 1976), «Шляхом обнови» (Сліпий, 1928), «Заповіт» (Сліпий, 2004), «Віра і наука» (Сліпий, 2011) та інші. Українські дослідники творчості Й. Сліпого, такі як О. Гринів, Т. Грушева, О. Дичковська, О. Огірко, З. Тіменик, розглядали різні аспекти філософських поглядів українського мислителя. Зокрема, стаття О. Гриніва присвячена життєвому шляху Й. Сліпого та впливу його діяльності на духовне життя українського народу (Гринів, 1994). О. Огірко в науковому дослідженні «Патріарх Йосиф Сліпий та його вклад у розбудову української держави» аналізує віру і науку крізь призму християнського персоналізму (Огірко, 2008). З. Тіменик у статті «Ідея Бога у спадщині Патріарха Йосифа Сліпого з погляду української філософії релігії» окреслює основні поняття європейського християнського персоналізму: Бог, тринітарність Бога, пізнання Бога, природа внутрішньої іпостасі Бога, що лягли в основу українського християнського персоналізму (Тіменик, 2007). Проте науковці не зосереджували уваги суто на персоналістських ідеях Й. Сліпого. Саме тому необхідним є дослідження цієї тематики.

Основний матеріал. На розвиток персоналістських ідей Й. Сліпого, на думку О. Гриніва, суттєво вплинули філософські погляди святого Августина, якого він називав «справжнім генієм латинської церкви на Заході» (Гринів, 1994, с. 88). Вагоме значення для формування персоналістських ідей у творчості українського мислителя мали також студіювання Платона та звернення до Святого Письма. В основі розмірковувань Й. Сліпого стосовно особи знаходимо твердження А. Августина, що джерелом правил і пізнання є Бог як духовна істота. Саме пізнання філософ виводив з віри та об'явлення. Шлях до пізнання особою правди лежить через самопізнання, а її нормою є незмінний Бог, який сотворив світ як своє віддзеркалення. Як філософський послідовник Платона, святий Августин був впевнений, що «наші поняття є також відблиском Божих ідей, духовного світу», бо існують в умі Бога» (Гринів, 1994, с. 88–89).

Ставлення розуму до об'явлення Августин характеризує висловом: «Вірю, щоб розуміти, і розумію, щоб вірити».

Об'явлені правди, які надаються кожній особі, стають відтак предметом пізнання і у самого Й. Сліпого. Як і святий Августин глава українських греко-католиків вбачав вищість і благородність людини в жертвності і любові до Бога (Гринів, 1994, с. 88–89).

На думку Й. Сліпого, така благородність особи у любові до Бога важлива у процесі християнського виховання, яке розділяє духовне життя людини на три складові частини: мислення, чуттєвість і воля. Людина, як і весь світ, походить від Бога. Вона залежна від Бога і має суттєво важливі відносини з Ним. Людина складається з душі і тіла, із матерії і духу, із дочасного і вічного. Вона пізнає правду про себе, про світ і про Бога (Огірко, 2008, с. 71). Найціннішим добром людини є чеснота, що дає здоров'я, красу, силу душі і тіла та невимовну радість та щастя (Заричанський, 2008, с. 19).

Як стверджує Й. Сліпий, лише тоді, коли особа намагається зрозуміти, ким є, що становить її велич, а також велич інших людей і велич Творця, який усе створив на добро людини, то усвідомить себе як особу. Таке усвідомлення себе як особи український мислитель передає в гаслі «Будьмо собою», яке ми знаходимо в його посланні «Про поєднання в Христі» (Сліпий, 1976). Християнський принцип морального виховання особи звучить так: «шукайте найперше Царства Божого, а все решту вам додасться» (Мт. 6.33) (Огірко, 2008, с. 71). В такому окресленні філософських ідей українським мислителем можна їх утвердити як християнський персоналізм.

Християнське виховання є безперервною працею над формуванням душі й тіла людини для досягнення нею повної злуки з Богом. Метою християнського виховання, зазначає Й. Сліпий, є виявлення, формування та розвиток природних та надприродних задатків душі й тіла, до осягнення єдності життя людини з Божими законами. Християнське моральне виховання – це процес формування й розвитку духовного та фізичного потенціалу особи (Огірко, 2008, с. 71–72) та визнання духовно-інтелектуальних начал в особі (Грушева, 2018, с. 160). В цьому контексті він закликав до поєднання особи з Богом, так само як свого часу проповідував польський персоналіст Кароль Войтила.

Мету виховання український мислитель також окреслював у контексті персоналізму, зокрема Й. Сліпий стверджує, що

істинною метою виховання є формування особистості (Грушева, 2018, с. 165). До принципів християнського виховання особи належать: ненасилля; своєчасність; єдність педагогічних впливів; принцип особистості; антропологічний принцип (повага людської гідності); невинне піклування; відповідальність; любов; покірність; інтеріоризація (увнутрішнення); містагогія (променевий процес виховання) (Огірко, 2008, с. 71–72), духовність особи.

Для особи духовність є невід'ємною частиною її буття, яке і визначає вихованість конкретної людини (Заричанський, 2008, с. 130). І тут Й. Сліпий стверджував, що для того, щоб стати досконалішою особою в духовній площині, людина має постійно удосконалюватися над своїми думками, намірами, почуттями, вчинками. Таким чином, варто зазначити, що життя особи – не тільки пізнання, але і діяння (Кендус, 2010, с. 73).

Отже, відповідно до теорії самовдосконалення Йосифа Сліпого найперше значення для особи у її взаєминах зі світом має включення в належну діяльність, вправління, зокрема діагностика своїх інтересів, здібностей, нахилів, тобто самопізнання. Кращому усвідомленню його необхідності та самої методики самовивчення сприяє ознайомлення тих, «хто дійсно щиро бажає поправи, відбудови народу і цілого людства» зі спеціальним розділом «Пізнай себе – буде з тебе» у праці Й. Сліпого «Шляхом обнови» (Кіндратюк, 2002, с. 85).

На її сторінках ідеться про те, що самопізнання – це дорога до самостійної і творчої думки, піднесення духовної атмосфери, внутрішньої «культури серця» й індивідуальних особливостей:

Але дорога ся тяжка і прикра. Бо пізнати себе – це значить глянути у

своє нутро, усвідомити собі свою ціль, і пізнати свої хиби та промахи, лихі і добрі сторони, гріхи і чесноти, слабости і спосібности, вернутися у свої найскритіші гадки і наміри – а така

праця вимагає безумовно великого напруження (Сліпий, 1928, с. 129).

Така праця потребує значних зусиль, це так само непросто, як пізнати всесвіт, буття, їх причинність, форму. Але буття і всесвіт пізнають різні покоління людства, натомість самопізнання

реалізує конкретна особа упродовж життєвого шляху. Кожна особа – окреме «Я», внутрішня духовна форма людського організму, спроможна розвиватися й удосконалюватися. Пізнаючи себе, особа насамперед виявляє свої позитивні якості та чесноти. Однак набагато складніше завдання – усвідомити негативні аспекти свого «Я», а саме: духовну бідність, немічність, нікчемність, невиправдане самолюбство, нахил до злого, переважання тілесного над духовним (Кендус, 2010, с. 72).

Пізнати особу, на думку Й. Сліпого, можна крізь призму любові, яку він оцінює у розумовому вимірі. Як стверджує український мислитель, для особи любов є першоосновою людського життя, що є першопричиною її добродієвних дій. У цьому аспекті Й. Сліпий пояснює духовне життя особи через зовнішню і внутрішню гармонію. Зовнішня гармонія передбачає єдність між різними людьми, внутрішня – впорядкування волі та почуттів у самій людині (Дичковська, 2012, с. 52). Тут бачимо чітку тенденцію до прояву персоналізму у поглядах мислителя. Зокрема, він чітко дотримується традиції Андрея Шептицького стосовно розкриття християнського розуміння особи через вияв у ній духовного, вічного, божественного. Будучи послідовником Андрея Шептицького, Й. Сліпому близьке бачення єдності людства через ідею солідарності, сформульовану митрополитом. Ідея полягає у тому, що людство – це одна родина, організм, людство – це одне тіло. З ідеї єдності людства як одного організму випливає моральна постанова чинити добро та мати особистісну відповідальність (Дичковська, 2012, с. 52).

Варто наголосити, що пізнання себе, своїх негативних рис не руйнує особи, а навпаки, ще більше зміцнює, загартовує, бо мета цього процесу – виявити та усунути власні хиби та вади. А це можливо тільки тоді, коли особа під час самоаналізу оцінює себе правдиво, чесно, а не вдається до самообману (Кендус, 2010, с. 72).

Однак не слід боятися труднощів і перешкод, «бо стоїть їх побороти, щоби здобути такий спасенний вислід» (Кіндратюк, 2002, с. 85). І далі: «Пізнання правди, хоч би як гіркої і прикрої, не торощить і не розбиває чоловіка, але підносить і скріплює. Він пізнає свої блуди не з глибокої цікавості, але щоби їх поправити і усунути» (Кіндратюк, 2002, с. 85). При цьому Й. Сліпий

підкреслює значення роздумів над собою, завдяки яким «людина відривається від туземного життя, підноситься вище понад свої буденні журби і труди і з тих висот орлиним зором бачить свою ціль і дорогу до неї..., а це мусить урешті-решт пояснити душу і зродити задоволення» (Кіндратюк, 2002, с. 85). Отже, без самопізнання неможливо досягнути бажаного результату, воно облагороднює і є підставою самовдосконалення особи (Кендус, 2010, с. 72).

Привертаючи увагу до проблеми самопізнання і для кожної конкретної особи, Й. Сліпий слушно відзначає, що в душі кожного «зложені золото і жемчуги, здорове зерно і полова, нахили до чеснот і схлонности до гріха, фарисейська зарозумілість і митарська покора» (Кіндратюк, 2002, с. 85). Тому самодіагноз розумового й морального стану людини, своїх індивідуально-психологічних особливостей – запорука подолання недоліків:

З людськими хибами мається так, як з грибами і галапасами, що бувають там, де не доходить луч сонця. Коли впаде на похибку промінь самопізнання і чоловік побачить її гидь, всіма силами старатиметься її здужати (Сліпий, 1928, с. 131).

Важливими для розвитку самопізнання особи, на думку Й. Сліпого, є віра й наука, які він називав двома крилами людського духу. Упродовж віків вони вели особу, вдосконалюючи її знання, мораль і життєві вимоги. Це надзвичайно важливий аспект, особливо для сучасності, оскільки тепер, як засвідчує постмодерна історія та філософія, наш світ перебуває в «хаосі дисгармонії», дуже часто непотрібної та згубної інформації. З огляду на ці проблеми важко буває знайти певний шлях, який би зміг провадити особу до самої себе загалом і до Бога зокрема (Заричанський, 2008, с. 18). Й. Сліпий також закликав дивитися на власне духовне добро, на спасіння наших душ – і тоді, він вважає, між нами буде єдність, насамперед на церковному полі, а опісля на національному й державному! Треба добро Церкві й народу ставити вище своєї марної особистої амбіції і своїх особистих чи гуртових користей! (Огірко, 2008, с. 71).

Хоча турботою всього його життя були пошуки золотої середини поміж побожністю і наукою: з одного боку, він застерігав проти зверхності, яку несе надмірна інтелектуалізація навчального процесу, з іншого – проти сліпої віри, яка

відмовляється від розуму (Околітенко, 2007). Аргументи стосовно існування Бога для кожної особи спираються на засадах причиновості й об'єктивності людського пізнання і на природі людини, а цього наука не змінить. «Наука мусить бути вільною від зовнішніх неоправданих чинників, як від держави, партії, ..., коли хоче досягнути свою ціль». «Віра не каже, що наука має вчити» (Огірко, 2008, с. 70). У своєму «Заповіті» Патріарх Йосиф писав: «Наука – це один з наріжних каменів – стовпів відродження і сили народу, а богословська наука – це євангельський заповіт Христа – «ідіть і навчайте всі народи...» (Мт. 28, 19) (Сліпий, 2004, с. 6).

Наука через свої наукові і виховні установи є «виховницею народу», бо через неї особа стає тим багатіша, чим сильніше її опановує ідея, що обнімає небо і землю, час і вічність, історію і сучасність, серце і розум: «Роздумуючи над значенням і цінністю науки, в обличчі вічності, яка невідхильно наближається до мене, заповітую вам:

Полюбіть науку, плекайте і збагачуйте її своєю працею і своїм знанням, будьте її служителями! Здвигайте храми науки, вогнища духовної сили Церкви і народу, пам'ятаючи, що немислиме повне життя Церкви і народу без рідної науки. Наука – це їхнє дихання життя! (Сліпий, 2004, с. 6). Також Й. Сліпий персоналізує науку, стверджуючи, що наука не є чимось самостійним для себе, надлюдським генієм, що відкрив книгу правди, – як її уособлюють, діянням обмеженого і залежного від обставин, пристрастей та можливостей людського розуму (Сліпий, 2011, с. 17).

Наука, на думку християнського мислителя, задається питанням: «Що таке істина?», і тут же пропонує альтернативну постановку цього питання та персоналістський пошук відповіді на нього, який відштовхується від глибокої інтуїції, що істина – не «щось», а «Хтось». Не саме знання, а розуміння існування, розуміння звідки походить і куди йде людина, розуміння глибин і висот, яких людина може досягнути, – ось мета і зміст богослов'я. Богослов'я покликане стати творцем оазису в усе ще десакралізованому, без чи антиособовому посткомуністичному кліматі України, в якому він жив, – оазису, де людина віднайшла б себе і своє майбутнє (Гаваньо, 2008, с. 19). Та й вище наведені

слова є досить актуальними і нині в контексті розвитку українського суспільства загалом і кожної окремої особи зокрема під час російсько-української війни.

Отець-ректор чудово розумів, що виховання є складним і довготривалим процесом, бо предмет його – людина, її духовність, характер, воля, інтелект та почуття. Виховання – це мистецтво, яке вимагає вкладу серця та всіх духовних сил. Успішне виховання не можна здійснювати тільки за допомогою формул, правил і вивчення теорій. Виховувати може лише та людина, яка має певний життєвий досвід та вроджену любов до особи і відчуває покликання від Ісуса-Учителя займатися з вихованцями і нести відповідальність за їхню долю (Заричанський, 2008, с. 20). Тобто бачимо, що в нього навіть процес виховання духовенства носив персоналістський характер.

Хто може стати християнським провідником для народу і яким він повинен бути? Християнський провідник народу – це насамперед свідок, тобто той, хто досвідчив на собі зміну життя завдяки спасительній Божій дії. Повноцінним (з огляду на те, що він є посередником між Богом та людьми і сповнює св. Тайни) християнським провідником може бути лише священник, який зустрівся особисто з Ісусом, народився згори і проголосив Ісуса своїм Спасителем і Господом. Він – свідок, засвідчує собою реальний факт: своє життя, яке змінив і визволив Ісус (Заричанський, 2008, с. 20).

Тому найважливішим є покликання священника, фундаментальне у справі подальшого служіння для Церкви, з якого беруть початок важливі священничі чесноти: ревність у служінні, глибока духовність, що дозволяє своїм побожним життям як добрим прикладом наvertати Божий люд на правдиву дорогу, та інтелектуальний розвиток – глибокі та ґрунтовні знання про Бога і Його спасительну ціль, що дозволять забезпечити розквіт чистої, глибокої віри, здатної до будівництва та формування Церкви Христа (Заричанський, 2008, с. 20).

Також, продовжує Й. Сліпий, одним з аргументів на користь самопізнання, яке вчить робити висновки і дає можливість духовного зцілення, є те, що самовивчення потрібне кожному протягом усього життя:

Чи він батько, чи син, старий чи молодий, політик чи муж науки, виховник чи державний муж, потребує уваги і застанови, бо ніхто не є весільним і здоровим. Сумний стан такого чоловіка, який думає, що не має в собі ніщо до поправи. Це стояча вода, яка незабаром зачне розкладатися (Сліпий, 1928, с. 131).

Водночас Й. Сліпий пропонує різні засоби самопізнання. Одним із них є такий його метод, як «щоденний іспит совісті»: «щоби щодня при вечірній молитві подумати над проведеним днем, над своїми гадками і ділами та не засипляти як зайчик, що не числить своїх скоків» (Сліпий, 1928, с. 131). Як призма, що розкладає промінь світла, такий іспит совісті сприяє аналізові думок, прагнень особи, – «покажуй їхнє джерело, чи вони – вплив чистої хрустальної любови, чи хабаззя самолюбства» (Сліпий, 1928, с. 131). При цьому доречно зазначається, що ми часто себе обманюємо, коли вважаємо, що причина наших негараздів у комусь іншому, а не в нас самих («початок лиха в нас») (Кіндратюк, 2002, с. 86).

У будь-якій особі (світській чи духовній) однаковою мірою здатні виявлятися усі слабкості людського духу, – коли дух цей прямує до ідеї Бога через хащі сумнівів і (не дай, Боже!) – через зневіру. Отже, можна зробити висновок: нема кінця ні мірі Божій справедливості, ні мірі людських страждань. І ще варто зауважити: у разі поєднання таких мір людина зберігає шанс духовно вдосконалюватися (Тіменик, 2007, с. 61).

Хоч самопізнання – «це дрібничкова праця і нудна, але вона, неначе праця над мозаїкою, творить чистий характер людини і звершує її душу» (Сліпий, 1928, с. 132). Водночас Й. Сліпий застерігає людей від того, аби самопізнання не вело «до переседи, до безупинного шниряння, особливо в людей з природи понурих і меланхолійних, які при кожній думці і слові раз у раз дошукуються якоїсь тіни і попадають у безнадійність. Самопізнанню не має товаришити хмарне лице, бо веселість і бадьора активність не противляться самообсервації» (Сліпий, 1928, с. 132). Важливо, щоб самопізнання підносило «свідомість духу в нашій тілі і божого призначення» (Кіндратюк, 2002, с. 86).

У ході самовдосконалення велике значення має своєчасне внесення необхідних поправок у цей процес, оцінка його

результатів. Не випадково Й. Сліпий наголошував на тому, що запорукою досягнення мети є самокритичність (Сліпий, 1970, с. 53). Із сентенцій Патріарха можна простежити, як на перехресних духовних просторах можливе формування цілісної особистості, котра здатна усвідомлювати в усій органічності ідею Бога серед найнесприятливіших обставин. Необхідно також додати: постійне «накладання» цілісностей Господніх на людські здатне гармонійно синтезувати раціональне з містичним. Тому, звертаючись до духовенства й вірних, Патріарх вважав, що «головним храмом є завжди Ваша душа, Ваш розум, Ваша воля і Ваше серце, в яких Ви збуджуєте Ваші благання» (Тіменик, 2007, с. 62). Такі сентенції свідчать про непроминальність традицій української філософії релігії, котрі у спадщині Глави УГКЦ віднайшли собі благодатний ґрунт для належного розвитку (Тіменик, 2007, с. 62).

Глибокий теологічний персоналізм Й. Сліпого закладений у процесі самовдосконалення особи через самопошану, яка є ваговою складовою частиною змісту процесу самопізнання.

Як у заповіді любові до ближнього міститься вже з природи речі і любов до самого себе, так і в заповіді пошани родичів і старших є заокреслена самопошана. Обов'язком кожного християнина є берегти непорушність своєї особи і свого божого і людського достоїнства і тому кожна особа повинна вести себе за моральними засадами, слухаючи своєї совісті, як голосу Божого. Хто шанує себе, той вважає нижче своєї честі і гідності поповнити навіть крадькома і потайки нечесний вчинок або навіть щось такого, чим би прилюдно мусів стидатися. Вона (особа) всюди, дома чи в дорозі, на самоті чи в товаристві, між своїми чи на чужині, буде все почуватися одним і тим самим чоловіком в прив'язі всюдиприсутнього Бога і буде держатися тих самих засад... Шануючий себе все матиме відвагу скромно оборонити свої переконання перед прилюдною зневагою і порушенням. ...Подобатися людям є добре, але не через пониження себе і порушення своєї совісті (Сліпий, 1928, с. 140).

Й. Сліпий навіть церкву розглядав з персоналістської точки зору. Через багато його виступів проходить афоризм, який

стосується церкви – «бути собою і представляти себе», а в умовах еміграції особа має «врятувати свою суб'єктивність у вселенській родині» (Бендик, 1996, с. 19–21). Сьогодні нам важливо усвідомити, що означає заклик патріярха Йосифа «бути собою» саме в ділянці християнського персоналізму, щоб у Таїнстві Нествореного Буття знайти ліки для зцілення рани цього «первородного гріха». Це заклик і до правдивої оцінки власної історії особою, і до відповідальності перед сучасними викликами (Гаваньо, 2008, с. 17).

Висновки. У персоналістській філософії Й. Сліпого взаємини особи та Бога постають крізь призму проблеми самоідентифікації та самовизначення, адже бути собою для нього означає пізнати себе, дослухавшись до своєї совісті, розкривши духовність. В цьому відношенні вагому роль має відіграти виховання особи, яке є одним зі складників її самопізнання. Це є складний процес, на думку українського мислителя, але лише тоді особа відбудеться повноцінно як особа і ще більше наблизиться до Бога. Адже основною метою виховання особи є формування її як особистості. Особливе значення в процесі пізнання особою світу і Бога, на думку Й. Сліпого, мають віра та наука, які вдосконалюють її знання, мораль і життєві вимоги (Сліпий, 2011). Вони взаємопов'язані між собою в контексті самопізнання особи, яке розкриває її суть. Тут важливим постає саме розкриття негативних рис людини, оскільки про позитивні риси говорити дуже просто. В цьому полягає процес самовдосконалення особи, який окреслює внутрішнє Я особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бендик М. Помісність української греко-католицької церкви та її бачення патріархом Йосипом Сліпим. Львів : Свічадо, 1996. 55 с.
2. Гаваньо І. Перспективи розвитку київського богослов'я. *Слово*. 2008. № 2 (36). С. 16–19. URL: <https://dds.edu.ua/articles/2/slovo/2008/489-kyivan-theology-perspectives.html> (дата звернення: 4.03.2024).
3. Гринів О. Йосип Сліпий як історик, філософ, педагог. Львів, 1994. 120 с.
4. Грушева Т. Духовно-моральні і національні аспекти в педагогіці Йосифа Сліпого. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2018. Вип. 51. С. 160–166. URL: <http://old.istznu.org/page/issues/51/17.pdf> (дата звернення: 4.03.2024).

5. Дичковська О. Християнський антропологізм Йосифа Сліпого в концепції української філософії ХХ століття. *Філософія і політологія в контексті сучасної культури*. 2012. Вип. 4(2). С. 49–53. URL: <https://fir.dp.ua/index.php/FIP/article/view/50> (дата звернення: 4.03.2024).
6. Заричанський Я. Патріарх Йосиф Сліпий і його розуміння важливості священничого покликання. *Пізнай правду*. 2008. № 4. С. 17–20.
7. Кендус О. Саморефлексія особистості у філософсько-релігійному світогляді представників українського кліру. *Соціогуманітарні проблеми людини*. 2010. № 4. С. 71–79.
8. Кіндратюк Б. Життя і наукові праці Кардинала Йосифа Сліпого – джерело самовдосконалення християнської особистості. *Кардинал Йосип Сліпий і сучасність*. Івано-Франківськ : Плай, 2002. С. 83–90.
9. Огірко О. Патріарх Йосиф Сліпий та його вклад у розбудову української держави. *Іван Огієнко і сучасна наука та освіта* : збірка наукових праць. Кам'янець-Подільський, 2008. 300 с.
10. Околітенко Н. Лицар духу. *Персонал плюс*. 2007. № 1 (204). URL: <http://www.personal-plus.net/204/1661.html> (дата звернення: 4.03.2024).
11. Сліпий Й. Віра і наука. Тернопіль : Джура, 2011. 55с.
12. Сліпий Й. Заповіт. Львів : Папуга, 2004. 32 с.
13. Сліпий Й. Правила для питомців Греко-католицької Духовної семінарії у Львові. Твори Кир Йосифа Верховного – архієпископа і кардинала : у 4 т. Рим, 1970. Т. 3–4. С. 47–70.
14. Сліпий Й. Про поєднання в Христі. URL: <https://chesnogohresta.lviv.ua/josyf-slipyj/poslannya-patriyarka-josifa-pro-poyednannya-v-xristi/> (дата звернення : 4.03. 2024).
15. Сліпий Й. Шляхом обнови. Львів : Накладом автора, 1928.
16. Тіменик З. Ідея Бога у спадщині Патріарха Йосифа Сліпого з погляду української філософії релігії. *Філософські науки* : збірник наукових праць. / відп. ред. В.П. Петрушенко. № 578. Львів : Вид-во Національного університету «Львівська політехніка», 2007. С. 58–63.

REFERENCES

1. Bendyk, M. (1996). Pomisnist ukrainskoi hreko-katolytskoi tserkvy ta yii bachenia patriarhom Yosypom Slipym [The roominess of the Ukrainian Greek-Catholic church and it seeing by Josyp Slipyi]. Lviv: Svichado [in Ukrainian].
2. Navanio, I. (1996). Perspektyvy rozvytku kuivskoho bohoslavia [Perspectives of the development of Kyiv theology]. *Slovo*. № 2 (36). S. 16–19. Retrieved March 04, 2024, from: <https://dds.edu.ua/articles/2/slovo/2008/489-kyivan-theology-perspectives.html> [in Ukrainian].
3. Hryniv, O. (1994). Yosyp Slipyi yak istoryk, filosof, pedahoh [Josyp Slipyi as a historic, philosopher, educator]. Lviv [in Ukrainian].
4. Hrusheva, T. (2018). Dukhovno-moralni i natsionalni aspekty v pedahohitsi Yosypa Slipoho [Spiritual and moral and national aspects at the

pedagogic of Josyp Slipyi]. *Naukovi pratsi istorychnoho fakultetu Zaporiskoho natsionalnoho universytetu*. Vyp. 51. S. 160–166. Retrieved March 04, 2024, from: <http://old.istznu.org/page/issues/51/17.pdf> [in Ukrainian].

5. Dychkovska, O. (2012). Khrystyianskyi antropolohizm Yosypa Slipoho v kontseptsii ukrainskoi filosofii XX stolittia [The Christian anthropology of Josyp Slipyi at the conception of the Ukrainian philosophy of the XX century]. *Filosofia i politolohiia v konteksti suchasnoi kultury*. Vyp. 4(2). S. 49–53. Retrieved March 04, 2024, from: <https://fip.dp.ua/index.php/FIP/article/view/50> [in Ukrainian].

6. Zarychanskyi, Ya. (2008). Patriiarch Yosyf Slipyi i yoho rozuminnia vazhlyvosti sviashchenychoho poklykannia [The patriarch Josyp Slipyi and his understanding of the importance of the priest vocation]. *Piznai pravdu*. № 4. S. 17–20 [in Ukrainian].

7. Kendus, O. (2010). Samorefleksiiia osobystosti u filosofsko-relihiinomu svitohliadi predstavnykiv ukrainskoho kliru [Selfreflection of the personality at the philosophical-religious outlook of representatives of the Ukrainian clergy]. *Sotsiohumanitarni problemy liudyny*. № 4. S. 71–79 [in Ukrainian].

8. Kindratiuk, B. (2002). Zhyttia i naukovi pratsi Kardynala Yosyfa Slipoho – dzherelo samovdoskonalennia khrystyianskoi osobystosti [Life and scientific works of the Cardinal Josyp Slipyi – the resource of the selfimproving of Christian personality]. *Kardynal Yosyp Slipyi i suchasnist*. Ivano-Frankivsk: Plai. S. 83–90 [in Ukrainian].

9. Ohirko, O. (2008). Patriiarch Yosyf Slipyi ta yoho vklad u rozbudovu ukrainskoi derzhavy [The patriarch Josyp Slipyi and his contribution in the development of the Ukrainian state]. *Ivan Ohiienko i suchasna nauka ta osvita: zbirka naukovych prats*. Kamianets-Podilskiy [in Ukrainian].

10. Okolitenko, N. (2007). Lytsar duchu [The knight of the spirit]. *Personal plus*. № 1(204). Retrieved March 04, 2024, from: <http://www.personal-plus.net/204/1661.html> [in Ukrainian].

11. Slipyi, Y. (2011). Vira i nauka [Belief and science]. Ternopil: Dzhura [in Ukrainian].

12. Slipyi, Y. (2004). Zapovit [Testament]. Lviv: Papuha [in Ukrainian].

13. Slipyi, Y. (1970). Pravyla dlia pytomtsiv Hreko-katolytskoi Dukhovnoi seminarii u Lvovi [The rules for students of the Greek-catholic seminary in L'viv]. *Tvory Kyr Yosyfa Verkhovnoho arkhieypyskopa i kardynala: u 4 t*. Rym. T. 3–4. S. 47–70 [in Ukrainian].

14. Slipyi, Y. Pro poiednannia v Khrysti [About the combination in the Christ]. Retrieved March 04, 2024, from: <https://chesnogohresta.lviv.ua/josyf-slipyj/poslannya-patriyarxa-josifa-pro-poyednannya-v-xristi/> [in Ukrainian].

15. Slipyi, Y. (1928). Shliahom obnovy [By the way of revival]. Lviv: Nakladom avtora [in Ukrainian].

16. Timenyk, Z. (2007). Ideia Boha u spadshchyni Patriarkha Yosyfa Slipoho z pohliadu ukrainskoi filosofii relihii [The idea of God at the heritage of

Patriarch Josyp Slipyi with the view of the Ukrainian philosophy of religion]. *Filosofski nauky*: zb. nauk. prats / vidp. red. V.P. Petrushenko. № 578. Lviv: Vyd-vo Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnikha». S. 58–63 [in Ukrainian].